

Ранко ФИНДРИК

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У СРБИЈИ

Радмила Павићевић-Поповић, Доброслав Ст. Павловић,
Радомир Станић: *Молишва у гори*, Републички завод за заштиту
споменика културе, Београд 1994.

У књизи врских стручњака, аутора изложбе и књиге поетичног наслова »Молитва у гори«, представљен је део нашег наслеђа (мислим пре свега на народну архитектуру, где спадају и цркве брвнаре) све донедавно запостављен, скоро заборављен, мало проучаван, па највише због тога у нашој историји културе није ни могао добити оно место које му по вредности и значају припада.

Тиме је учињен двоструки грех – не само да ова значајна област народног стваралаштва није довољно штићена, већ је и читав један период културне историје нашег народа, изузев уском кругу људи од струке остао готово непознат. Због тога се за оно што је у овој књизи написано и саопштено, може без претеривања рећи да у овоме тренутку има посебну вредност.

Она делује као откриће. Открива нам, мада не онолико, колико би се могло, да су прилике биле повољније, напоре и труд нашег »сељачког друштва« (како га је наш велики истраживач народног живота Сретен Вукосављевић, са пуно поштовања назвао), – да организује свој духовни, и друштвени живот у тешким, претешким временима, каква су била последња столећа турске окупације.

У Србији, у последња два века турске власти, живот народа био је изузетно тежак. То је време у коме долази до распада и иначе за народ тешког феудалног система, период читлучења. Ту су и стални ратови и буне и продори аустријске војске. Потом су уследиле две велике сеобе, као последице помоћи коју је народ пружио аустријској војсци. Пописи из тога времена показују да је Србија готово запустела. Некада велика села од по стотињак или и више кућа, »димова« остала су само са две, три или четири куће. Напоследку, после скоро двадесетогодишње аустријске управе у делу Србије, са повратком Турака, Србију постепено насељава ново становништво.

Из тог времена управо и потичу најстарије сачуване иконе, рад даровитих и вичних занату иконописаца. Настале су чак и у нешто

раније време, најстарије су са почетка осме деценије XVII века, потичу из манастира св. Арханђела на Тари код Колашина, запустелог крајем XVIII века, а данас се чувају у црквама у селима Радијевићи и Бистрици код Нове Вароши. Ово последње »баца светло на чудне и судбоносне путеве којима су се кретале наше уметничке старине«, као што је написао Радомир Станић, аутор дела књиге посвећеног сликарству. Пут ових и других бројних дела старијих зографа-иконописаца – престоне иконе, делови иконостаса или резбарене царске двери као оне што се чувају у ризници цркве у селу Дубу, настале највише средином XVIII века, данас се чувају у црквама саграђеним почетком XIX века. То показује, више него шта друго, да је непрекинута нит у стварању постојала, и да су се цркве-брвнаре увек после сваке похаре, рушења и паљења изнова градиле.

Али, истовремено показује, према суду истога аутора, да је са успехом настављена стара српска традиција византијског фрескосликарства и иконописа, какву познајемо из наших средњевековних задужбина. Пад, ако би се то тако уопште могло назвати, долази тек касније, крајем прве половине XIX века, продором, или пре, постепеним освајањем простора у сликарству западних струјања, када се у сликарство уводе барокни или још познији елементи. Архитектуру црква брвнара обрадио је арх. Доброслав Павловић, аутор до сада једине књиге о црквама брвнарама, коју је објавио сада већ далеке 1962. године, као своју докторску дисертацију. И поред богате и обимне грађе, која је захтевала далеко више простора, аутор је успео да направи ваљан преглед основних карактеристика ове архитектуре. Уз историјат грађења црква брвнара, назначавању њихових просторних и ликовних вредности, друга и основне податке о конструкцијама, кровном покривачу, материјалу за градњу и, посебно, о украсу, који је на неким црквама изузетно богат. Треба запазити податак, да је у Србији утврђено постојање преко стотину и двадесет црква-брвнара, али да их је данас сачувано само четрдесетак.

А зар и ово не потврђује оно, што је већ и напред речено: нисмо се (реч је о друштву у целини) са довољно пажње и љубави односили према овоме делу наше кулурне оставштине.

Етнолог Радмила Павићевић-Поповић преко садржајне анализе осветлила је однос народа према богомољама. Кроз манифестације народног живота – обичаја, изграђених правила понашања види се колико дубоко вера задире у народни живот. То показује и готово све што се у цркви и око цркве може наћи. Од храста, светог дрвета, у које се верује и које се поштује, и од којег се моли заштита, знака крста уписаног на стаблу, па до дирљивих записа, остављених на зиду, у луку врата, поклоњеном у Брусу, долапу, или на споменику подигнутом уз цркву.

Види се јасно: црква је средиште друштвеног и упориште духовног живота села – ту се ширила писменост, кроз песму и уз гусле подстицала национална свест. Али се и договарало, доносило одлуке о заједничком послу или подухвату. Код цркве у Такову, испод храста, 1814. године одлучено је да се подигне нова буна – II српски устанак.

Напоследку, треба рећи и ово: цркве брвнаре су део, изузетно значајан, наше културне оставштине, још увек живи сведок живота и борбе српског народа. Оне, које су сачуване, подигнуте су највише, уз мале изузетке, почетком XIX века. Ипак оне носе у себи печат и свог, и прошлог времена. Не треба заборавити да су грађене на старијим култним местима и према древним градитељским правилима, која се вековима нису мењала.

А наш човек, махом сељак, који их је подизао, налазећи се у средишту историјских збивања, ипак налази пут да живи својим животом – обрађује земљу, помало понеки и тргује, слави и празнује, бежи у збегове, ратује, руши, пали, разара и гради. Зар не узбуђује сазнање, да су у релативно кратком времену, од свега 50-ак или тек коју годину више, колико је протекло од првих досељења у ове крајеве, рођени, одрасли и израсли сви народни прваци, борци и ратници, учесници потоњих борби за ослобођење. И да је та генерација, највише неписмених али не и неких људи дала и такве људе од пера, као што је био прота Матија, Вук, Петар Молер, још већи број незнатних које историја није стигла ни да запамти.

То је време које је обележила и посебна духовна клима – кроз творевине народног духа, песму, причу, древне, помало чак и паганске обичаје, будила се и неговала национална свест и градила основа за ослободилачку борбу, која је уследила на самом почетку XIX века. А цркве брвнаре, расејане по Србији, имале су у томе, видели смо велики удео.

Ова књига, ма како била малог опсега, успела је да нам учини блиским то херојско време, и да нам поново открије у још бољем светлу споменике, за које је мало рећи, да припадају томе времену, већ га и обележавају. У томе и јесте садржана порука овим, који су се подухватили да напишу и издају ову књигу.

